

СЫЛЛААҔЫ ДОХУОТТАРА - 100000

Алабар нэһилиэгэ 286 хаһаайыстыбалаах, буруолаарынан 190 - ча ыал баар. Манна да, атыттарга курдук, нэһилиээнньэ сүөһү - ас ииттэн, оҕуруот хаһаайыстыбатын сайыннаран күүһү олобун тэринэр. Кинилэргэ бу өттүнэн нэһилиэк дьаһалтатын иһинэн үлэлиир дьизэ кэргэн специалиһа эмиз күүс - көмө, өйөбүл - тирэх буолар. Бу дуоһунаска Т.Г. Лыткина диэн бэрт олохтоох тыллаах - өстөөх, кэпсэтэрдийин, киһи болломтотун тутардар биир үтүө - мааны киһилэрэ үлэлиир эбит. Кинини дьаһалта хонтуоратыгар көрсөн, сээр-гээн ыаллыбыт. Тустаах үлэтигэр интэриэстээбэ, нэһилиэгийн туһугар ыалдьар - бу да кылгас түгэнтэ көстөр курдук.

Улууска ылыныллыбыт "Тизгэн" программанын салайтаран үлэлибит. Онуоха дьизэ кэргэн экономикатын көнөтүн, сайыннарын, төһө дохуоту ыларын ааһан - суоттаан таһары кытта киһирэр. Онон көрдөххө, билиги нэһилиэккэ сылга ыал ортотунан дохуота 100000 солк. тэҥнэстэ, - диір дьизэ кэргэн специалиһа.

Ити чолчу сыллараны киһи итэҕэйэр. Ыал баарыта сүөһүлээх - астаах, теллиса, оҕуруот хаһаайыстыбалаах. Ону

тэриналлэригэр нэһилиэк дьаһалтатын өттүттэн эмиз араас көрүнүгээх үлэ ытыллар эбит. Ордук эдэр ыаллары кытта үлэлиилэрэ сөҕүөртэ. Бу туспа хонтуруолга тутар дьыалалара буолбут. Холобур, тыа сиригэр олохтор ыал дьарыктаах буоларыгар үлэлэһэн, улуустарга үлэ киһини нөҥүө 4 ыалы сүөһүлээбиттэр. Ол иһигэр 2 ыалга сибиинньэ, эмиз 2 ыалга оҕолоох ыалы ылан биэрбиттэр. Ордук оҕуруоту бүтэрбит эдэр дьон үлэтэ суохтар. Нэһилиэккэ бу - проблема. Суоттууларынан 50 - ча ыччат үлэтэ суох курдук. Дьобуус нэһилиэккэ улахан сыһыппара.

"Туймаада - лизинг" аҕалыахтаах түргэнник ситэн бордодуускуйа биэрэр сибиинньэтин, көтөрүн нэһилиэк иһиттэн бэйэлэрэ таһаарынан, хардарыта ылсар - бэрсэр буолбуттар. Ол курдук, мизэстэбэ аңардас сибиинньэ иһиттэн идэтигэр 5 репродуктивнай бааһынай хаһаайыстыба баар. Кинилэртэн биір улаханнара А. И. Пестряков хаһаайыстыбата сибиинньэ оҕотун нэһилиэккэ эрэ буолбакка, улуус тас өртүгэр эмиз атыылыыр кыахтаммыт. Кырдьык, сибиинньэни хото иитэр нэһилиэк эбит. Манна ыал үксэ сааскыттан сабалаан, тутта-

рыаха диэри, төбөлөөбүнэн сибиинньэни бизэс - алтаба тийэ иитэрэ балиа. Быйыл улупотребсоюз олохтоох маҕаһыныгар сибиинньэ этин да элбэби тут-

тарбыттар, куоракка да илдьэн батараллар эбит. Быһата, бу ыал дохуоту киллэринэр сүрүн салаата буолбут. Дьон ынах сүөһүнү да туттарар. Быйыл онно оҕор улуус киһи буйуунатыгар сүөһүнү тыыннаахтыы тизгэн илдьэн өлөттөрөр, асатаргына дьаһаммыттар. Билиги сылдыар күммүт саргынгытыгар 30 - ча сүөһүнү ытаары испиһэктии сылдыаллара. Бу эмиз тэрээһинтэн, үлэттэн тахсар дьоххэ. Нэһилиээнньэбэ 1503 ынах сүөһү, ол иһигэр 467 ыанньык уонна 754 сылгы, 278 сибиинньэ иһитилэн турар. Бу улахан нэһилиэккэ кытта утаа - сабаа, оттон сир - уот кыарабас.

Дьизэ кэргэн специалиһын былааныгар бэйэ

тиэргэниттэн ылыллар бордодуускуйа улууска, республика ытыллар дьаарбанкаларга - быыстапкаларга кыттыы эмиз баар. Итинэн улууска, республикага "Ууну -2000" уонна "Убүлүйдээх Саха сирэ" быыстапкаларга алабардар ситиһилээхтик кытытыттар, бэлиэтэммиттэр да бааллар. Ыал бары теллисалаах, оҕуруоттаах. Дьон дьизэбэ кэнсиэр-бэлэһини баһылыырга дуулулар. Маныаха бэйэ олохтоох усулуобуйатыгар, уопутугар олобуран суруллубут литератураба наадыны улахан.

Сүөһүлээхтэрин - астаахтарын иһин, быһыгар тийиммэттик, кырымчыктык олохтор ыаллар суох буолбатахтар. Итинник нэһилиэккэ 5 - 6 ыал баар. Аңардас аҕалар дьизэ кэргэннэрэ бааллар. Дьэ, маньыктарга көмөлөһө сатыыбыт, - диэн Тамара Григорьевна үлэтин биір хайысхатын кэпсиір.

Ол араас өрүттээх. Холобур, биірдии дьизэн туттулла сылдыбыт, кичнаабыт таһаһы - сабы мунньан, атастаһыы, биэриі бэрээдэгинэн эмиз эмиз көмө оҕоһулар. "Билиһэ баайар, иистэнэр дьизэ хаһаайкалара элбэхтэр. Оҕоһуктарын атыылаан эбии дохуот киллэриниэхтэрин да сөп этэ. Маньыгы улуус киһи-

нигэр атыылатарга анаан туспа дьизэ - уот баара уоллар бэрт этэ. Дьобуус, тутар улахан көмө буолуо этэ", - диір сээр-гэһээччи.

Нэһилиэккэ тыаба мас кэрдийтигэр анаан биригээдэлээхтэр. Онон быйылгы сылга испиһэктээх 60 - ча ыалларын хааччылан олохтор, 20 - ча киһи эмтэнэн кэлбит. Кинилэргэ путекаларын эмиз бу дьизэ кэргэн киһи булан биэрбит. Дьонго биір бириэмэлээх көмө эмиз оҕоһулар. Бу, биллэн турар, ааттыын да биір бириэмэлээх, быстах көмөлөр. Оттон дьизэ кэргэн киһи ыал тийинэн олохторун ааһан дохуоттаах буоларыгар сыаллан үлэлиир. "Тыа сиригэр олохтор киһи үлэтэ суох буолбат" диэн принцибинэн салайтаран, дьону, ыалы сүөһүлүүр, сирдиір туһугар үлэ былааннаахтык барар. Бары ытыллар дьаһаллар ити быыстапкалартан - дьаарбанкалартан сабалаан, түөлбөнөн, көлүөнэлэринэн үлэ онуоха туһуланар. Бу өттүнэн алабардарга киһи көрөхсүр, үөлэ этилибитин курдук, үгүс.

С. СМЕРНИКОВА

Хаартыска

Алабар нэһилиэгийн дьизэ кэргэннэ специалиһа Т. Г. Лыткина.

"Эһил сайын хайдах буолуой? Бү уһуо дуо?" - диэн элбэхтик ыйытталар. Мин дьылдыт буолбатахпын, арай кэнники 200 сылы ырыппыт буоламмын, ити уһун көмө устата хаста кураан, хаста өг кэлбитин билбэхтэбин, онтон аттаран сабадалаһан онгороочубун. Билигин эмиз ону сабадалаан көрүөм дуу?

Сүүрбэниһэ үйэни ырытан

сүүрдэ сытан тоннулар. Көтөбө олус үчүгэйдик тутта. Онон ити чинчилэринэн аны саас үрэхтэр ходуһаларыгар халаан уута тахсан, от үүнүн сөп. Эһил кураан кэлэи диэн дьааханар сибики суох курдук. Ити ынан бараң, биір мөлөһүөр чинчи эмиз баар. Алтынны, сэтинни ыйдарга сөҥүү тоҕо түспэтэ? Ити аата бэс ыйыгар ардах түгүө дуу, эбэтэр ити ыйдары хатылаан эмиз сөҥүү

кэлэр кэмнэрэ буолан эрэр, ол бэлиэтинэн бу икки ыйга хаар түспэккэ турбута буолуо, бу сабаланыта эрэ. Адьас курааннара аны икки-үс сылынан кэлиэхтэрэ, онно быар куустан олохрон биэриимэн, үлэлээн-хамсаан ону саппаастаах көрсүг.

Кураан иһэринэн, Ленаттан тахсар ууну хайдах туһанабыт, тугу бастатан туран онгоһобут диэн ыйытыы үөскээн тахсар. Били-

чуралчылар, саамай сүдү суопталаах боппуруоспут буолбатах дуо? Онтон Хайахсыкка, Хадарга, Дирингэ, Одьулунгга, Хатылыга уонна Болтонгобо Лена уутун хайдах туһанар кыахтаахпытый? Тоҕо манна хойутааһын табыста? Маны таһынан, Төлөйгө Мээндийэни, Түөйэбэ Түөтүнү уутутуу, онно уолбат улахан куөллэри онгоруу соруктара тураллар. Тоҕо Ньампан куөлэ

КУРААННАР САБАЛАНАР КЭМНЭРЭ КЭЛЛЭ

көрдөххө, 1915-1920 сс. бизэс, 1943-1949 сс. алта сыллардаах ууну балаһа өҥнөр кэлэн барбыттар. Онон билигин 1994 сылтан сабалаан, сэттэ сыл устата бу аһан эрэр үлэбэ саамай ууну өҥнөр балаһалара турда. Аныгылыы эттэххэ бу үйэ рекорда буолла. Буолвары буолан, бу сэттэ сылтан бизиһигэр от балысханньык үүннэ. Былыргылар тылларынан сакардааха, өтүү көстүбэт өҥнөрө буолан аһан эрэллэр. Дьэ аны сайын хайдах буолуой?

Адьас кырдьыгынан эттэххэ, курааннар сабаланаар кэмнэрэ кэллэ. Ол эрэри улуу өг билигин даҕаны дьайыах курдук. Ону тутуһтан этэбиний? Күһүн балаһа ардаата сир сииктээх үрэхтэр

эмиз сөҥүү түгүө суоҕа дуу? Өскөтүн бу икки кураан ый бэс ыйыгар хатыланнабына, орто үүнүлээх дьыл буолуоҕа. Ханньык да түбүлүбэ аны сайын сыл тахсарбытын оттуохпут.

Онон 2002 сыл хайдах буолуой? Бу-курааннар сабаланылар буолуо. Туох барыта кэмнээх-кэрдийтээх, өг дьыллар бүтүөхтэрэ. Аны мантан инньа кураан дьылларга суоттанан, оту хаһааныаха сөп этэ. Былыргы баайдар оту курулаан, сүөһүлэрин эспэт этилэр. Билигин бааһынайдар кинилэр холобурдарын үтүктүөхтэрин тоҕоростоох дии саныбын. Өйдөөн ээ, 1909, 1942, 1950, 1978 сыллар алдыр хайдах уот кураан дьыллар этэ дии. Итинник кураан сайыннар

гин, мин көрөбүнэн улахан бэлэмэ суох олохтор курдуктук. Ол туһунан, Таатта сунньугэр ууну тохтоотор, үйэлээхтик хаайар, олохсутар үчүгэй бирайыктар баалларын билбэппин. Хаһа, төһө кыамталаах таас-тимир быһыттар тутулуохтара биллибэт, үлэ барбат. Онно оҕор 1991 сыллаахха тутулуубут Таатта уутун Чуралчы куөлүгэр түһэрэргэ аналлаах быһыт тоҕу барыта абырахтаммакка турар. Бастатан ону аһыллар-сабылларгына онгоруу сөп этэ. Онно оҕор эрэ 7 тыһыынча киһи аһыыр-туттар ууга, Чуралчы куөлэ, Лена уутун сайын аһы сайыныа этэ. Бу хайдахтаах курдук дьон-сэргэ дорусбууатыгар тыһын суопталаах улахан боппуруоһуй? Бу билиги,

сотору-сотору эстэрий? Ону ким эрэ үөрэппитэ дуо? Түөйэ уутун Уһун Куөлгэ киллэрэр туһунан кэпсэтии баара эмиз умнулуунна дуу? Чыаппара куөлүн быһыта хайдахый? Дьэ итинник, дьэ көс даҕаны олус элбэх боппуруостар бааллар. Уопсайынан, Д.П. Лазарев уонн П.Т. Аржаков суох буолуохтарыттан илата Чуралчыга уу туһунан ким да кэпсэппэт буолта, хомолтолоох. Өйдөөн, дьонум, чуралчылар, курааннар кэлэр кэмнэрэ буолла. Уу, сиик наада буолар күннэрэ үүнүөхтэрэ, онно бэлэмнэниэххэ. Кизг кэпсэтиини хаһыат нөҥүө тоҕу тардыахха. Дьонум, кытаатын, суруйун, дьон-норуот өйүн-санаатын утуһуннарын,

Максим СИБИРЯКОВ.

БЯСТАЖЫ ҮРДЭЛ

КЭБЭ

Сайын кэлэр бэлиэтин,
Дэвэлбит дикти дэвэлбатын
Билгэлээтэ кэрэтик
Кэрин тыйаттан кэбэбит.

ХАТЫН

Нуобалдылар чаранна
Нарын туостаах хатынмыт
Сиккнэр тыйаттан суугунуур,
Сэбирдэбэ тэлиминир.

НЬЭЭМ

Арабас төбө ньээм олпут
Алааһы, сыһыны
тодорбут,
Кырачаан Гоша ону үргүүр,
Кырдыбас эбээбэ
бэлэхтиир.

Юра СЛЕПЦОВ,
5-с кылаас
үөрэнээччитэ,
Болтоно орто
оскуолата

КЫҢЫНҢЫ ТҮҮН

Кырыа кыһын кэлэн
Кырыа хаарын түһэрдэ,
Хара сири бүрүйэн
Манан көбүөрү тэлгэттэ.

Күммүт кылгаан, түүн
уһаан
Сир сулустуун кэлсэттэ,
Ыйдана чабыл уотуттан
Көмүс мөһүүрү оонньоото.

Ол дикти көстүүттэн
Куобахчаан олус үөрдэ,
Сэрэх бэйэтэ мэниктээн
Туора-маара ыстанна.

Валя ШЕЛОМОВА,
Болтоно орто
оскуолатын
6-с кылааһын
үөрэнээччитэ.

БУ БУОЛАР ҮРДҮК СИТИНИИ

Ырааба кирибит
хатыннардаах-
чараннардаах,
Бииртэн-биир ураты
дьарыктаах
Тосуруйар тоус
томтордоох
Үүт-сүөгэй уйгулаах
Ыгак - мааны
дьоннордоох,
Чулуулары үөскэппит,
Тустууктары тосурулпут
Чурапчы чулуу оройугар
Төрөөбүт төрт томторбор,
Төрүттээх төлкөм түөрүсүн
төрүттээн
Үөрэх-билии быйанын
Ылынар-баһылыыр
бааттан
Оскуола боруугун атыллаан
Кыһаллан кэлминик
үөрэнэн
Бүтэрэр бүтэһик сылларбар
Оскуолам сайдар
саргыланан
Аан дойдуну анааран,
Омукка кытары аатыран,
Кичиник биллэн, биһирэтэн
Үрдүк үөрэх кыһатын
аатын
Сүгэр үрдүк чизскэ
тигистэ!

Иза МОНАСТЫРЕВА,
11-с кылаас,
ЧРОСИО.

ИЙЭБЭ МАХТАЛ!

Күн сириң кердөрбүт
Күндү киһибэр
махтанабын!
Үөрэххэ, үлэбэ дуулуруу
Ийэрбиккэр сүгүрүөбүн!

Сотору көмүс уяттан
Көтүөм ыраах
дойдуларга,
Ханна да тийдэрбин
Ийэбин мэлдэн санабым.

Ыраах сылдьан
ахтаммын,
Ийэм мөссүөнүн
көрүөбүм,
Оччоо дууһам чэлчизэбэ,
Санаам үтөө ырданым.

Кэрэ ийэни уруйдуом,
Кини туһугар олоруом,
Ийэбэ, кинизэх, эрэ
аныам
Саамай истин тылларбын.

Василий МАРКОВ,
Чакыр орто оскуолатын
11 кыл, үөрэнээччитэ.

МИН ЭБЭМ

Сэри, сут издээн
сыллара
Санныгар ыардык
түспүттэр
Сарсырдааны хабыс
хайыннара
Сүһуоххун
кырыардыбыттар

Эр киһи үлэтиттэн
Эрчимнээх илиилэрин
чэрдийбиттэр,
Эдэр, эмэн бэйэккэн
Эрдэ көхсүн нүксүйбүт

От оҕустаран, бурдук
быһан
Колхоз үлэтин
үмүрүтэрин,
Ырбыт атынан таһаас
тиэйэн
Ыраахтан сылайан
кэлэрин

Көрсүбүт олобун
ыардарын
Кэлсириң быһыта-орута,
Килиэби сыаналыыр
буоларга
Кырабыттан үөрэтэр
буоларың

Эбэм, мин күндү киһим,
Эргиллэбиккин аны
билиэхэ
Эн сизинэрин улаатан,
Эн ааккын ааттатабыт.

Даша ЕФРЕМОВА,
7-с кылаас,
Болтоно орто
оскуолата.

ЧӨЛ БУОЛУУ — ОЛОХПУТ ТЫНА

Орто туруу бараан дойдуга киһи алаһа
дизини тэринэн, оҕо төрөтөн, кэннигэр кэнчээр
ри ыччаты хаалларан олох олорор кэлэр.
Олох олорор дин алаһы туорааһын буолба-
тах. Кини уустук уонна үгүс кэрэ өрүттэрдээх,
биир тэн буолбат. Сорох киһи олоххо
көрсүллэр ыарахаттары тулуйбакка, "хайдах
да буоллун, синэ биир" — дин аһы утахха ум-
сар, наркотикка охтор, табагы тардар. Эбэтэр
атын даонтон чорбойо, уратылана уонна
"өннөөх" буола сатаан, эбэтэр күннээби
көрсүллэр ыарахаттаран уоскутуна сатаан бу
буортулаах дьаллыкка ылларар. Мантан кини
өйө-санаата сатарыйар, букуллар, доруобуй-
ата алдыанар, олоҕо-интэриһэ бу дьаллык-
тартан ыраалпат, атынга санаатын уурбат бу-
лар. Ордук кыыс оҕо уонна дьахтар арыгыга,
табахха дөбөнүк ылларар уонна бырабары-
гар улахан ыарахаттары көрсөр. Оттон ман-
нык ийэттэн-абааттан төрөөбүт оҕо доруобуй-
ата мөлтөх, өйө-санаата татым буолара бил-
лэр. Билигин наркотигы эргинэр табаар, кил-
лэринэр барыс курдук оҕоһуннулар. Ханнык
эрэ бэйэмсэх сыалын ситиһэригэр
мөлүйөнүнэн киһи инники кэскилин сүтэрэр
кыһылаах. Бэйэтэ да аһыах ахсааннаах саха
омуга бу буортулаах дьаллыктарга ыллардах-
пытына, омук аатыттан аһар буоллахпыт
дии?! Онон, хас бириднэбит чөл олох сиэри-
нэн олоруохтаахпыт. Чөл буолуу — олохлут ты-
ныа, олох төрдө — доруобуйа. Оттон доруобуйа
баар буоллабына туох барыта баар буолуба-
билии-сайдыы, үөрэх, чэгиэн-чэбдик олох...

Роза ЧЕПАЛОВА,
11 кыл, үөрэнээччитэ, ЧРОСИО.

ДУОБАТ ТУМАРА ХОНУУТА

Мин төрдүс кылаастан ыла дуобат дикти
дьарыгар эриччэбин. Уон саастаахпар аан
майнай Москваба Аан дойду чемпионатыгар
кыттан бастакы миэстэни ылан үөрүү
өрөгөйүн билбитим. Оттон ыла дуобат тумара
хонуутугар күүскэ ылсан дьарыктанабын. 1999
сыллаахха Польшаба ытыллыбыт Европа

чемпионатыгар иккис буолбутум, Россияба
бастаабытым. Быйыл II-с Аан дойдутаагы
"Азия оҕолоро" ооньууларга хамаанданан
бастаабыппыт, бэйэм дуоскабар чемпионна-
абыппыт. Бу ооньууларга тренерим, РФ уон-
на СР үтүөлээх тренердэрэ Н.Н.Кычкин уонна
М.Н.Бырдыннырова үтөө көмөлөрүн, та-
кайыларын түмүктэрэ буолар. Кинилэр ми-
гин дуобат дикти алыбар уһуйбуттара,
үөрэппиттэрэ, ийэли истинг, аҕалы ама-
рах сыһыаннарынан күүс-көмө, өйөбүл буолбут-
тара.

Дуня ПОСТНИКОВА,
11 кылаас үөрэнээччитэ, ЧРОСИО.

ТУСТУУ МИН ХАРАХПЫНАН

Өбүгэлэрбит сүүһүнэн сыллар нөгүө
өттүлэригэр оонньообут-көрүлээбит,
түһүлгэбэ күөн көрсүһэн кимнэрин-туохтарын
тургутуспут, күүстэрин-уохтарын билсипит
ооньууларынан тустуу буолар. Үгүс уола-
тар, ыччат дьон, оҕотуттан ооньуоругар тийэ
тустуунан утумнаахтык дьарыктанар кыһа-
рынан Д.П.Коркин аатынан республикатаагы
оҕо спортивнай интернат-оскуолата буолар.
Мин Чурапчы улуһун Мындабаайы нэһили-
гиттэн кэлэн бу көрүгүнэн дьарыктана
сылдыабын. Тренерим — Игнат Михайлович
Сысолятин.

Сэмэй ситиһилэрдээхпин. Былырыын Улан-
Удэбэ ытыллыбыт күрэхтэһиигэ, Рославль
куоракка буолбут бүтүн Россиятаагы хал-
сыһыга төрдүс миэстэ буолбутум. Быйыл
сайын Дьокуускайга "Боотурдар ооньуула-
рыгар" бэйэм ыйааһымар, 32 кг, үлүс миэстэ
буолары ситиспитим. Үөрэнэр оскуолам база-
тыгар үрдүк үөрэх кыһата аһыллыбытынан ки-
ин туттабын уонна "өссө даҕаны Саха сириң
чизин эрэллээхтик көмүскүүр спортсменнары
интэ тур" дин алгыбын.

Тимур ПЕСТЕРЕВ,
7 "6" кылаас үөрэнээччитэ, ЧРОСИО.

КӨРӨН АСТЫНАН КЭЛБИППИТ

Биһиги быйыл сайын "Азия оҕолоро" нору-

оттар икки ардыларынаагы спортивнай
ооньуулары көрөөрү ардагы куттарбытынан
учууталларбытын кытта тракторынан атырдаах
ыйын 4 күнүгэр Чурапчылаабыппыт. Манна хо-
нон баран сарсыңгы күнүгэр дьоллоох Дьокс-

ускай куоракка аһаһабыппыт. Тийэстэ
сынньанан баран куораты кэрийэ барбыппыт.
Бастатан туран биһиги Ярославскай аатынан-
музейы көрөргө быһаарынныбыт. Бу кэмгэ,
биһиги дьолбутугар, Санкт-Петербургтан вос-
ковой фигуралар музейдара ыалдытты
сылдыар эбит. Онно биһиги хаар киһи, монах,
абаһы, колдун, фантомас, инопланетяниннар,
крюгер онтон да атын буоскаттан оҕоһуллубут
фигуралары көрөн сэнээри бөбөнү сэнээрэн,
астынан аҕай тарбастыбыт. Салгыы Армения-
тан аҕалыт зоопаркаларыгар сылдьан: вер-
блюду, обезьянаны, кабаны, тигри, хахайы,
хотойу, страуһу онтон да үгүс атын интэ-
риһинэй кыыллары, көтөрдөрү көрбүлүт,
маһаһыннарда, лариба күүлэйдээбиллэ.

Дээ, онтон күүтүүлээх күммүт тийэн кэллэ.
Ооньуулар аһыллыылара үнүкүттэн саҕалам-
мыта. Ол кэннэ Жирков дин чемпион уол фа-
кел тутан кирибитэ. Биһиги оскуолабыттан
Адамова Таяна (9 кыл.), Иванова Маша (10
кыл.), Ширяев Костя (10 кыл.), Марков Васи
(11 кыл.) атын оҕолору кытта арыаллаан кири-
биттэрин көрөн киэн тутта, астына санаабыл-
пыт. Президентит М.Е.Николаев эвэрдэлээн
тыл эппитэ. Биһиги Индияттан, Кореяттан
сылдыар оҕолору кытта хаартыскаба
туслуппүт. Саамай үчүгэй түгэнигэр салют
ытыта буолбута, ону бары олус сэнээрбил-
пит.

Оскуолабыт спортсменнарын, үчүгэй үөрэх-
тээх оҕолорун "Азия оҕолоро" күрэхтэһиини
көрдөрө киллэрбит учууталларбытыгар: Тая-
яна Васильевна Адамоваба, Александра Ва-
сильевна Неустроеваба уонна Светлана Ру-
фова Михайловаба махтанабыт. Өссө да ин-
никитин маһнык илдьэ сылдьалларыгар, үлэ-
лэригэр ситиһинилэри баҕарабыт.

Айта АЛЕКСЕЕВА,
Чакыр орто оскуолатын
"Сарыал" юнкорпоһун
корреспондента.

РАДИО 70 СЫЛЫНАН

Сэтгэний ый 30 күнүгэр "Айыллаан" Сынын олохт хөрөөгүр Саха сирин радиота төрүтүтүмүтэ 70 сылыннан "Саха" ИБК сүүрбэ икки киһилээх улахан бөлөҕө нэһилиэнньэни кытары көрсүстэ.

Компания вице-президеңэ, бэйэбит уолбут Т.Д.Тарасов салайан илдьэ кэлбит радио төһүү үлэһиттэрин кытары бу көрсүһүү элбэх көрсөтүлүөх, истиг-иһирэх буолла.

"СО" корр.

ЭБЭРДЭЛИИБИТ!

Бииргэ үөрэммит убаастабыллаах доһорбутун Эмилий Павлович ДВЯЧКОВСКИЙ 55 сааскын туолбут үбүлүгүнүн итиитик, истигник эбэрдэлиибит!

Доруобай буол, кырдыгыга кыайтарыма, ыра санаан ылсан истин, үөрүүн үксэтин, куруутун айыгытын арыаллаатын.

Оболоргут, кэргэнгин Ирина Васильевнаны кытта уһуннук дьолюохтук олорун.

Варвара Петровна, Татьяна, Гаврил Артемьевтар, Елена, Владимир Ивановтар, Альбина, Венера Илларионовалар, Александра Ермолаева.

xxx

Күндү дүүгэбитин, коллегабытын, үтүө-мааны сүбэһиппитин, улахан дыз кэргэн амарах ийэтин, Россия үөрэҕириитин туйгунун Любовь Николаевна КОРЯКИНАНЫ 25 сыллаах педагогическай үлэбинэн итиитик, истигник эбэрдэлиибит!

Уһун үйэлээх, чэгиэн-чэбдик доруобуйалаах буоларгар бабарабыт.

Чурапчы сэлээнньэтин эбэ "Кыталык" оскуола-сад коллектива.

Махтанабын

Сотурутаабыта буолан ааспыт Улуу Муннабын бымбарыгар 13 №-дээх Киин быыбардыыр үлэһиттэрин дьаһалтатын тэрийбүт төрөөбүт түөлбө олохтоохторугар, быыбар эмигэр мин тулабар куоластарын биэрбит дьоммор-сэргэбэр улахан махталбын тиздэбин. Кандидатурабын өйөөн үлэлээбит көсүлүүр бөлөҕүм (салайааччылар Дьячкова Мария Михайловна, ыңчат управлениетын начальнига Захаров Афанасий Афанасьевич) көмөтүнэн бэйэм күүспүн, дьовурбун холонон көрбүппүнэн астынабын.

Улууһум сайдыытыгар төһө күүһүм кыайарынан үлэлэһик дьин эрэннэрэбин.

Махталы кытта СТАРОСТИН П.И.

БИЛЭРИИЛЭР

Улуу тэрилтэлэрин салайааччыларын, бирдигилээн транспордаах дьон истигилэригэр!

Кэлэр сана үйэни көрсүһүү дьаһала Куохара үрэхкэ ыһтылларынан, муус, хаар оноһуктар оноһуллалларынан, Д.П.Лазарев аатынан ханаалтан саадалаан "Айыллаан" Сыныалаан кииниң ийикинэн орто оскуола пришкольной участкагар дьэри транспорт сырыыта бобулар. Оноһуллубут үлэлэри улуус бары олохтоохторо харыстырыгытыгар ыгырабыт!

Чурапчы сэлээнньэтин управлениета.

xxx

Ахсынны 10 күнүгэр, орбүд күн, Саха иһитиннэрэр-биллэрэр Национальной компаниятын тэрийитинэн республика радиотынан Чурапчы улуутун туһунак бизири оноһулар.

Улуу дьаһалтата.

БИНИГИ ӨНӨБҮТҮНЭН ТУҔАНЫН!

УАЗ-39099 массыынанан Дьокуускайга дьону таһабыт. Билсэр телефонут 41-600.

Таптыыр кэргэним, аҕам, Чурапчытаабы суолу тутар-өрөмүөнүүр тэрилтэзэ кылаабынай бухгалтериянан үлэлээбит, Уус-Алдан улууттан төрүттээх

МАКЕЕВ Николай Николаевич

уһун ыарахан ыарыыттан өлбүтүн, диригин курутууан туран, бары билэр дьонугар иһитиннэрэбит.

Кэргэнэ, кыыла.

Кутурбаннын тиздэллэр:

—Таптыыр кэргэнэ, аҕата Николай Николаевич өлбүтүнэн кэргэнигэр Макеева Федора Николаевнага, кыыһыгар Саргыга Хадаартан Федора Николаевна ийтэ, эдьиниэ.

—Күндү күтүөттэрэ Макеев Николай Николаевич өлбүтүнэн кэргэнигэр эдьинидэригэр, балтыларыгар Федора Николаевнага, кыыһыгар Саргыга бырааттара Василий, Николай, Петр Григорьевтар уонна киһилэр дыз кэргэттэрэ.

—Күндү күтүөттэрэ Макеев Николай Николаевич өлбүтүнэн кэргэнигэр эдьинидэригэр Федора Николаевнага, кыыһыгар балтыларыгар Саргыга Чурапчыттан Давыдовтар, Осиповтар, Хандыгартан Герасимовтар дыз кэргэттэрэ.

—Кэргэнигэр Федора Николаевнага, кыыһыгар Саргыга, бары аймахтарыгар бири дойдутаахтара М.К. Макарова, Н.М. Заболоцкая, Л.В. Карпова дыз кэргэттэрэ.

—Таптыыр күтүөтэ Макеев Николай Николаевич өлбүтүнэн Чурапчы сэлээнньэтин эбэ "Куохара" рынок продавецтарыгар Осипова Зоя Константиновнага Дагданча Г.Г., "Куохара" рынок коллектива.

—Күндү аҕата Николай Николаевич өлбүтүнэн бэйэтин үөрэнэччитигэр Макеева Саргыга Чурапчытаабы орто музыкальной оскуолатын хореографической отделениета.

—Чурапчытаабы суолу тутар-өрөмүөнүүр тэрилтэзэ кылаабынай бухгалтериянан үлэлээбит Макеев Николай Николаевич өлбүтүнэн кэргэнигэр Федора Николаевнага, кыыһыгар Саргыга Чурапчытаабы суолу тутар хозрасчетнай участка коллектива.

—Өр сылларга биригэ үлэлээбит убаастыыр коллегата Макеев Николай Николаевич бу күн сириттэн барытынан кэргэнигэр Федорага, осотугар Саргыга, биригэ төрөөбүттэригэр, бары аймахтарыгар Павлова Прасковья Гаврильевна.

—Күтүөттэрэ Макеев Николай Николаевич өлбүтүнэн кэргэнигэр Федора Николаевнага, кыыһыгар Саргыга, бары чугас дьонугар Хадаартан Петр Павлович Софронов дыз кэргэттэрэ.

Колхознай-совхознай үлэ ветерана, хоту көһөрүллүү кыттылааба, Кытаанах нэһилиэгин олохтооҕо

ОКОНЕШНИКОВ Николай Гаврильевич (Чукурай)

64 сааһыгар ыарахан ыарыыттан өлбүтүн, диригин курутууан туран, аймахтарыгар, табаарыстарыгар, билэр дьонугар иһитиннэрэбит.

Кэргэнэ, оболоро, убайдара, балыстара уонна аймахтара.

Кутурбаннын тиздэллэр:

—Кэргэнигэр Клавдия Николаевнага, оболоругар, чугас аймахтарыгар Кытаанах нэһилиэгин дьаһалтата, ветераннын сэлэтигэ, олохтоох орто оскуола, детсад, балыһа коллективтара.

Чурапчы сэлээнньэтин олохтооҕо

ДОРОФЕЕВ Дмитрий Антонович

ыарахан ыарыыттан өлбүтүнэн Хайахсыттаабы участкай балыһага үлэһит балдыгар Кузьмина Евдокия Антоновнага, убайдарыгар Виктор Антоновичка, Максим Антоновичка дириг кутурбаммытын тиздэбит.

Хайахсыт нэһилиэгин дьаһалтата.

Тапталлаах уола, улуустаабы культура управлениетын үлэһитэ, Чурапчы сэлээнньэтин олохтооҕо

ГРИГОРЬЕВ Григорий Григорьевич

эдэр сааһыгар көмөтүлөөхтүк өлбүтүнэн педагогическай үлэ ветераныгар Григорьев Григорий Яковлевичка дириг кутурбаммытын тиздэбит.

Чурапчы сэлээнньэтин управлениета.

Тапталлаах кэргэним, аҕабыт, Чурапчы сэлээнньэтин олохтооҕо, киин аптека кылаабынай бухгалтера

РОМАНОВ Александр Николаевич

соһуочу ыарахан ыарыыттан өлбүтүн, диригин курутууан туран, аймахтарыгар, табаарыстарыгар, билэр дьонугар иһитиннэрэбит.

Кэргэнэ, оболоро.

Кутурбаннын тиздэллэр:

—Убаастабыллаах биригэ үлэһит коллегалара, улуустаабы киин аптека кылаабынай бухгалтера Романов Александр Николаевич эмискэ ыалдьан олохтон туораабытынан кэргэнигэр Тамара Ивановнага, оболоругар Иринага, Сашага, улаханник курутууан туран, киин аптека коллектива.

—Кэргэнигэр, улуустаабы киин остолобуойга өр сылларга биригэ үлэлээбит коллегаларыгар Романова Тамара Ивановнага, оболоругар Ирага, Сашага остолобуой кырдыабыс үлэһиттэрэ.

—Күндү кэргэнэ, аҕалара Александр Николаевич өлбүтүнэн биригэ үлэһит коллегаларыгар Романова Тамара Ивановнага, оболоругар Чурапчытаабы потребительское общество, бырабыланыта, профкома.

—Таптыыр кэргэнэ, аҕалара Романов Александр Николаевич өлбүтүнэн кэргэнигэр Тамара Ивановнага, оболоругар Иринага, Сашага Маарыкчааннаабы потребительское бырабыланыта, профкома.

—Улуустаабы киин аптека кылаабынай бухгалтера Романов Александр Николаевич өлбүтүнэн кэргэнигэр Тамара Ивановнага, оболоругар, аймахтарыгар Чурапчытаабы лесхоз коллектива.

—Убайа Александр Николаевич өлбүтүнэн бэйэлэрин үлэһиттэригэр Романов Николай Николаевичка улуустаабы дыз-уот, коммунальной хайааһыстыба управлениетын коллектива.

—Убаастыыр убайа, киин аптека кылаабынай бухгалтера Романов Александр Николаевич өлбүтүнэн быраатыгар, бэйэлэрин үлэһиттэригэр Романов Николай Николаевичка Чурапчы алын сүһөх оскуолатын коллектива.

—Урукку үлэһит Романов Александр Николаевич эмискэ ыалдьан өлбүтүнэн кэргэнигэр, оболоругар "Росгосстрах-Арктик" НСК Чурапчытаабы филиала.

—Күндүтүк саньыр бырааттара Романов Александр Николаевич эмискэ ыалдьан өлбүтүнэн кэргэнигэр Тамара Ивановнага, оболоругар Иринага, Сашага, бары аймахтарыгар Охлопковтар дыз кэргэттэрэ уонна эдьинидэрэ.

—Кийинтэригэр Кульбертинова Ариана Ивановнага күтүөтэ, аймахтарыгар Тамара Ивановнага күндү кэргэнэ, оболоругар Ирага, Сашага тапталлаах аҕалара Романов Александр Николаевич өлбүтүнэн Хатылытан Половтар, Чыаппараттан Оконешиковтар, Дьокуускайтан Половтар.

—Тапталлаах кэргэнэ, аҕалара Александр Николаевич өлбүтүнэн Тамара Ивановнага, оболоругар Сашага, Ирага биригэ дызды олоһорут ыаллара Лобановтар, Захаровтар, Дьодоровтар, Куликиннар, Корякина Л.И., Барашкова Е.Д., Матвеева А.Ю.

—Күндү убайдара, бырааттара, аҕалара Романов Александр Николаевич соһуочу күн сириттэн барытынан кэргэнигэр Тамара Ивановнага, кыыһыгар Ирага, уолугар Сашага Чурапчыттан Афанасий, Николай Романовтар дыз кэргэттэрэ, күтүөтэ, кийинтэригэр, Петровтар.

—Аҕата Александр Николаевич өлбүтүнэн оболорбут табаарыстарыгар Сашага, ийэтигэр Тамара Ивановнага, эдьиниигэр Иринага Матвеевтар, Местниковтар дыз кэргэттэрэ.

—Бырааттарыгар Романов Афанасий Николаевичка, Николай Николаевичка, кийинтигэр Марфа Николаевнага, киһилэр оболоругар, бары аймахтарыгар Чурапчы сэлээнньэтин Петровскай уулуссатыгар олоһор ыаллара Алексеевтар, Дамосовтар, Гуляевтар, Макаровтар, Никитовтар, Слепцовтар.

—Тапталлаах аҕата Александр Николаевич өлбүтүнэн кыыһыгар Иришага 1993 сыллаахха Чурапчы орто оскуолатын XI "а" кылааһын биригэ үөрэнн бүтэрбит табаарыстара, учууттала Хожанова Мария Иустиновна.

Редактор: ПОПОВ Е.Г.
АДЪЫРЫСЫТ: 678700, Чурапчы
сэл., Карл Маркс уул., 26 "а".
ТЕЛЕФОННАРЫТ: редактор —
41-332, отделар — 41-265.

Хайааты тэрийэччилэр: Редакция, Улуу дьаһалтата,
Саха Республикатын Правительствота. Хайаат сахалы тылыннан —
сэрэдэ, субуотада тахсар. Хайаат индекс: 54907

Автор суругар этиллэр сайаа
редакция позициятыгар мэдэни
сөн түбэһэр буолбатах.
Сурукка ыһыллар чакчылар
кырдыктаахтарыгар
эһитиннэни автор тус
бэйэтэ сүтэр.

«Сахаполиграфиздат» компания, Таатта улууһунаабы типография. Оффсетнай бэчээт.
678650, Ытык-Күөл сэл. А. Мордиков уул. № 18. Тиража 2050.
Сахааһын №№-рз 140-141. 1.12.2000 с. бэчээккэ бэрилиннэ.

БИНИГИ УЧУУТАЛБЫТ

Биһиги хэлсиир киһибит Чурапчы орто оскуолатын III «а» кылааһын учуутала, Россия нуруотун үөрэбритин туйгуна, туйгун категориялаах, старшай учуутал Поталова Светлана Ефремовна обону кытта оҕо, кырдыаһы кытта кырдыаһас, сүбэһит, сүрдээх эйэрэс, үтүө-сэмэй майгылаах,

киһи быһытынан үрдүк культура-лаах учуутал.

1998-1999 үөрэх дылыгар онгой-сонгой көрбүт кырачаан оҕолорбутун маннайгы кылааска үөрэн-көтөн, эрэнэн Светлана Ефремовнага туттарбыппыт. Билигин үйэ үрдүк көрдөбүлүгэр апиэтиир сайыннарылаах Э. Давыдов методикатын элементэрин уруокка эрчимнээхтик киллэрэн, туһанан барбыта. Ол түмүгэр оҕолорбут иннинээҕи 1997-1998 сс. выпущуттан 6-7 оҕо гимназияга ситиһилээхтик туттарсан кирибиттэрэ. Бу сайыннарылаах

үөрэх кэдыүүнэ биллэн, оҕолорбут толору программага кириэн үөрэнэ сылдьаллар. Уруоктара биригээн биир сонун, интэриэһинэй, санга сүүрээһинээхтэр. Учууталбытын психолог быһытынан эмиэ үрдүктүк сыаналыбыт. Кини хас биридии оҕотун характерын, майгытын-сигилитин, кыһалбатын,

• Улуус киэн туттар дьоно

оннооҕор зодиактарынан уратыларын кытта билэр. Элбэх психологическай төстөрү туһанан оҕо уйулбатын билэр, үөрэтэр, төрөппүттэргэ ситиһии быһаарар. Кини биир ураты хаачыстыбатынан буолар-оҕолорун төрөппүттэрин, кинилэр олохторун-дьаһахтарын, ким туох дьобурдаабын, таалааннаабын билэр. Төрөппүттэри биригэ түмэн, кылаас таһынан араас интэриэһинэй, дьаһаллар ытылаллар. Ол курдук, бастакы билсипии, араас тематическай биэчардар, экскурсиялар ытылаллар. Үөрэтэр оҕолорун дьиз көргөһүн, кинилэр биригэ төрөбүттэрин, коллективын чилиэннэринан ааҕар. Оҕолорбут иккис кылааска үөрэнэ сырыттаҕарына үс үөрэнээччигэ балыс-таммыттарын, бырааттаммыттарын "кылааспыттар эбилини-бит" дьиз үөрэн-көтөн ийэлэргэ коллектив аатыттан бэлэх туттар-быта соһуччу үөрүү этэ. Ити курдук төрөппүттэр ситиһилэрин куруук болҕомтоҕо ылан тобоссоох кэм-нэргэ бэлэтээн ааһар.

Биһиги оҕолорбут

чинг билиини ылаалларын түмүгэр, оскуола иһинэн ытыллар олимпиадаларга, араас спортивнай, интеллектуальнай күрэхтэһиилэргэ ситиһилээхтик кытталлар. Ол курдук, үгүс дьаһалларга бириистээх миэстэттэн түспөппүт.

Биһиги оҕолорбут, төрөппүттэрбит ситиһилэргэ учууталбыт Светлана Ефремовна сыраллаах үлэтин ситиһиитэ буолар.

Күндүтүк санныр учууталбытыгар Поталова Светлана Ефремовнага үөрэтэр 24 үөрэнээччин, кинилэр дьиз көргөттэрин ааттарыттан санга үйэни көрсө олохун ортоку омурбанынан итиник-истинник эрдэлээн тураммыт алгыспытын тиздэбит, махталбытын этэбит.

Чурапчы орто оскуолатын III «а» кылааһын төрөппүттэрэ.

Хаартыскаҕа: старшай учуутал С.Е. Поталова.

САНГА СИТИМЭ

ЫТЫК МЭЛДЬЭХСИ АНЫ ТИЛЛИЭ ДУО?

Мэлдьэхси дьэн сахк баарын сараттан Мэнэ сирэ-дойдута. Нууччалар бастаан Мэлдьэхсиниэ во-дость, 1710 сылтан биир нэһилиэк, 1766 сылтан үс нэһилиэк оҕорбуттара. 1930 сыллаахха II Мэлдьэхси, Бахси, Алаҕар нэһилиэктэрэ Мэнэ улууһунан аразарыл-лан, Чурапчыга күөс өтүгүн холбонмуттара. Бу Мэлдьэхси нэһилиэтин төрдүтүн түөрүннээһин, олохтуттан ордолуулут-бастакы дьаһал этэ.

Сэриг иннинэ ырыа-тойук, үгүс-битин арыс-таах Мэлдьэхси мчата санга олоххо хара бастакыттан көхтөөхтүк кыттан, үлэрэ-чамнааска күөсэ ылсан, бил-либитинэн-костубутунэн барбыта. Ону таһынан Мэлдьэхси мнаба, сыгыта, үлэбит иһингэ элбэринэн, холуһата, баһыната кээннэнэн улууска биир бодот нэһилиэк ахсааныгар кирибитэ.

Отутуе сыллардаахха бу нэһилиэккэ бастаан табал-рыстыбалар үөскээбиттэрэ, олортон холбоһон, кэлин манньык ааттаах үс колхоттар-рыллыбитэ: саха бастакы ба-лериныта Косени Посельская төрөбүт колхоһа "Тахсыбыт сарданга", саха бастакы художнига Петр Романов төрөбүт колхоһа "Ленин" уонна ССРС үтүөлээх художнига Афанасий Мунхал төрөбүт колхоһа "Кыһыл сис" дьиннар этэ.

1942 сыллаахха 99 хаһаайыстыбалаах, 289 дууһалаах "Кыһыл сис" уон-на "Ленин" колхозтар хоту-көпүрүлүбүттэрэ. бу Мэлдьэхси нэһилиэтин өссө улаханнак тэмтэриппит ик-кис күөс өтүгүнэн дьаһал бу-олбута. Икки колхоз хоту до-йду муус булгуннаһар 105 кыһалларын хаалларбыттара. "Кыһыл сис" колхоз орлудут дьоно Намга дьирэн нэһилэ кэлэн баран, чурапчылар кыһаммаккалар, төрөбүт төрүт буордаарыгар төннүбэ-тэхтэрэ. Ити курдук «кыһыл сис»тэр» олохтот олохторо

халан, алдынан, күөрэлэ-эн, киһи көрүүн куттанар дойдута буолан турар. Сэриг иннинэ Мэлдьэхси, Мугудай оҕолоро Үрэх Күндүлүгэ үөрэммиттэрэ. Билигин ол оскуола Чурапчыга баһыһа буолбута. 1901 сыллаахха ну-руот күүһүнэн тутуллубут Күндүл аатырбыт танаратын дьинин хатыллар көтүрөн ылан, аһыммраабакка уот гиммыттар. Энтузиаст Тро-фим Макаров санга маһыан инбэлинттэр дэриэбинэлэ-рин Үрэх Күндүлүгэ туттар-быта. Сотору буолаат Күндүл инбэлинттарын, Диринг ту-лааһагарын, Мэлдьэхси итэбэстээхтэрин – барыла-рын муус урааһынан үүртэ-лээбиттэрэ. Дьон моллордо өнүк тымныы сыһынд өссө салбанан, билигин улуус кы-аммат кыраабаастара киин-нээҕи аналлаах дьизэлэри-тэн холдооруллан, дьаба баһыгар кыйдынан оторол-дор. Күндүл санга тутуулары Чурапчыга суһаллык таһыл-лыбыттара. Итигирдик ну-руот көлөһүнүн, государство босхотун туһаныы үгэскэ ку-булуйбута.

Сэриг кэнигиттэн он бу-ордлах, кээн сирдээх, элбэх сүөһүлээх, туруу үлэһит дьоннордоох "Тахсыбыт сарданга" колхоз "Өркөннөөх" дьин Мэнэ-Ханалас колхонун кытта холбоһоору сылдьыбыта. Ону чурапчылар истэниэр, 1951 сыллаахха тарбахха бат-танар адыһах үлэһиттээх, ку-раһы – сирдээх-уоттээх "Холто" дьин бүрт дьалаһы колхозка Мэлдьэхси 760 ынах, сыгы сүөһүтүн молуһун туран холбоон Хо-лтодо нэһилиэгэ оҕорбутта-ра. 240 састаах Мэлдьэхси нэһилиэтин манньык үһүстэ-эн күөс өтүгүнэн дьаһайы кэнигиттэн киһи колхонун, нэһилиэтин ааттара бука-тыннаахтык сотуллубуттара. Онтон бэттэх Мэлдьэхси бэйэтин баһын бас билбэт. Кини сирин-уотун туора

нэһилиэк бас билэр. Мэлдь-эхси отун-маһын, тутуула-рын, уутун, тыатын, булду, сирин аһын – барытын ди-рингээр, чурапчылар хардаа суох үйэ аһара хоро тасты-лар.

60-с сылларга Мэлдьэх-си нэһилиэтиннээтэ санга бөһүөлэккэ көспүтэ. Адыс кылаастаах оскуола, кулууп, детсад, маһаһымы, олохтор уопсай дьизэлэр тутуллубут-тара. Олохтоохтор санаалара көтөбүллэн, дьиз-уот туту-бутунан барыттар. Кэлин да дьон элбээбитэ. Ол гынан баран, Чурапчы улууһа очо-тоору сэргэхсийин, сайдыы кэмигэр Мэлдьэхси участа-һын туспа нэһилиэк оҕор-бокко, үп-харчы көрбөккө кэбиннэрэн кэбинэн, бу ытык дойдуну 70 сыл устата баттаан-үктээн кэлэн, бүгүн бүтэһиктээхтик эстэ: ити үһэ ааттамыт тэрилтэлэр бары сабыллынылар, тонну-лар.

Мэлдьэхси аны хаһан да тиллибэт буола дин санаан-нар чурапчылар тизээр-таһар үлэлэрин куолулары-нан саҕалаатылар. Мэлдьэх-си арбодит дьизэлэрин маты-рыһааллара Чурапчыга хайы-сах баар буолулар. Аны дьирингэр өйдөн-ноостүлэр; Мэлдьэхси олохтор уопсай дьизэлэрин көһөрөн ылар сурахтара иһиниктэ.

Быһыл күһүн, биир үтүө күн иһилээбит курдук иһийбит дэриэбинээ соботохто аймаһын турда, улуус баһылыга дьаһаллаах болтоноттон уонча буулан Мэлдьэхси санга пилорамал-тын билдүүнэ кэлбиттэр. Тойону хаһан да утары көрбөтөх ытык Мэлдьэхси өлөр тигэх мөхсүүтүн мөбүстэ, оҕо-дьяхтар, оҕонньор-эмээхсин, элэр-эмэ бары уулуссара ыһы-лан тахсыбыттар. Кыһалга кыһарыйдыһа сугурук-таһар да санаалаах Мэлдьэх-си уорданбыт уолаттара пи-лорамаларын бүүлүү турунан

кэбислэттэр. Баһылык суру-га харах ортогугар хайыта тыттыһыһа. "Ыстабык-кын эрэнимэ, ыһыстыбык-кын эрэн" дьин итинн этэн эрдэхтэрэ.

Былааска утарсмы он-нооҕор советскай кэмгэ ба-ара. Көһүүттэн эргиллэн кэлбит "Чачыгыт" колхоз (Алаҕар) Чурапчы тойотто-ро эмэ ити курдук атаҕаста-һынар, сирин-уотун илдэ-Нуорабанаҕа (Мэнэ-Ханалас) баран турар. Ол иһин Мэнэ – Чурапчы кы-раныһааста бэттэх иһирээ кирибитин чурапчылар ай-аннаан иһэн сонньууа көрөллөр.

Чочу кыраныһаастаах государство, куорат, улуус, ол иһингэр нэһилиэктэр юри-дическай былаастаах, бас билэр уопсай баайдаах, сир-дээх-уоттаах туспа структура (тутул) буолалларын бары билэбит. Бэйэтин дьаһанар былаһа, олохун онгостор үбэ-аһа суох хаалбыт, эсти-бит Мэлдьэхсини билигин үс суол күүтэр. Бастакыты-нан, биер да тэрилтэ суох дэриэбинэттэн элэр дьон ба-ры бараллар. Улахан тутуу-лара Дирингэ, Чурапчыга таһыллаллар. Мэлдьэхси кырдыабаастара халдыһыга тахсымыларыгар оҕолоро, си-эттэрэ дьизэлэрин көһөрөн ылааллар. Бу курдук санга дэ-риэбинэ саҕараланаан, күөрэ-лаһкы баран "Күндүл синдрома" үүт-үкчү хатыла-нар. Иккиннин, 1930 сыл-тан саҕалаан Чурапчы улууһунан Мэлдьэхси курдук баттамыт быраба быһыл-лыбыт, баайа таһыллыбыт, дьонно ыһыллыбыт, хотунан-собуруунан олбүт-сүппүт, кири эстибит нэһилиэк ханна баарый? Чурапчы аһын нэһилиэктэрэ, Ач-чадартан ураты, бары араҕаччыланан, быраатта-ра, былаастара толору бэ-риллэн, үбү-харчыны тэпсэ сылдьан туттан-хаһтан ууһаатылар, тэнийдилэр,

байдылар, сайынналар, тиз-рэ дайбаатылар. Оттон Мэлдьэхси сиритэр-уотугар былыр-былыргыттан, саха баарыттан эмэ баай бай-быт, төт төппүт, киһи-сүөһү кэлбит, өтө-маһа төрөлүй-бүт, аһыар оҕус айаатаабыт, аһыар сыгыт кистээбит, ыт кытта чалыптаабыт урабас тийэбэт уһун уйгулаах нэһилиэк этэ буоллаҕа...

Билигин үлэһин олохтор Саха Правительствота, Чу-рапчы улууһа, Холтодо нэһилиэгэ урукку салалта хоту көһөрүү, нэһилиэгин эһин курдук ыар содуллаах алдастарын толору чэһиннэйдик биллэнэн олох-ру нэһилиэстибэ быһытынан бэйэлэрингэр ыдынан туран-нар 50 сыл кэнигиттэн Мэлдьэхси нэһилиэгин он-нугар түһэрэллэр, киһи ытык аатын-сүөһүн төһөрөллөр. Үсүһүнэн, өссө да олоххо тардыһыла-ах Мэлдьэхси дьонно-сэргэтэ, дойдубут хаһан эрэ тиллиэ дьин эрэл санаалаах, ким да кигээһинэ суох былаас дьаһалын утаран, бырыһас-таан санга пилорамаларын көмүскээн ылбыттарын по-литическай ис хоһоонунуоһа да соп курдук. Мэлдьэхсилэр итинник патриотическай өйдөрө-санаалара уһуктан, эрдийэн, сайдан бардах-тарына олохтоох бэйэни са-лайыһым кэлбит көнүз үйэтигэр саамай тобоссоох кэмгэ бэйэлэрин төрөбүт улуустарыгар төһөллөрүн туһунан Мэнэ-Ханалас дьаһалатыгар көрдөһүү (хо-дотайство) түһэрэннэр ол сыалларын ситиһэр түбэлтэ-лэригэр үйэ агарынаары (ааспыт) "Чачыгыт син-дрома" хатыланыада уонна Мэнэ – Чурапчы кыраны-һааста собуруу Диринг бөһүөлэтин таһыттан саҕаланыаба.

Егор ГАБЫШЕВ.

ОБ УТВЕРЖДЕНИИ ЦЕН НА ПЕРЕВОЗКУ ПассажиРОВ Автомобильным транспортом

на основании п. 13 приложения №4 к Постановлению правительства РС(Я) №42 от 30.01.98 г. "О государственном регулировании цен и тарифов":

1. Утвердить тариф на перевозку пассажиров с 1 ноября 2000 г. в размере:

1.1. Частными предпринимателями на микроавтобусах по маршрутам:

Чуралча-Якутск-170 рублей Чуралча-Нижний Бестях-150 рублей
Мугудай-Якутск-140 рублей Мугудай-Нижний Бестях-120 рублей

1.2. На автобусах ПА3 и КАВЗ по маршрутам:

Направления	Тариф	Направления	Тариф
Установ-	Дота-	Установ-	Дота-
ленный	цион.	ленный	цион.
Чуралча-Якутск	140	Чуралча-Челара	60
Чуралча-Н.Бестях	130	Чуралча-Мугудай	28
Мугудай-Якутск	115	Чуралча-Телой	13
Мугудай-Н.Бестях	105	Чуралча-Арыылаах	55
Чуралча-Чакыр	44	Чуралча-Кытаанах	39
Чуралча-Хайхсыт	35	Чуралча-Сылан	22
Чуралча-Хадар	28	Чуралча-Мырыла	55
Чуралча-Дирин	22	Чуралча-Мындагай	50
Чуралча-Окулун	10	Чуралча-Харбала-1	7
Чуралча-Баксы	72	Чуралча-Харбала-2	13
		По селу Чуралча	3

2. Управление финансов улуса (Оконешников М.М.) установить дотацию на перевозку пассажиров в размере 10 % от установленного тарифа и перечислять на расчетный счет организаций согласно представленного отчета о фактических перевозках пассажиров.

3. Контроль за исполнением данного распоряжения возложить на зам. главы администрации улуса Мишкина П.Н.

Глава администрации улуса А. ШАДРИН.

КРИМИНАЛЬНАЯ ХРОНИКА

Ааспыт нэдиэлэсэ сэттиннь ый 20 — 26 күннэригэр манньк быһылааннар бэлиэ-тэннилэр.

Сэттиннь ый 21 күнүгэр Ф.С.Иустинов докумуона суох транспорты ыытан административнай миэрэбэ тардылына.

Сэттиннь ый 24 күнүгэр Чуралчы сэл. олохтообо И.Г.Григорьевтан быраата Г.Г.Григорьев өлүгүн дыэтигэр булбутун туһунан биллэриитэ кириэн, улуустаабы прокуратуранан холуобунай дыаала тэрилиннэ.

Эмиэ ити күн "Вихрь-антитеррор" операция кэмигэр бэрэбиэркэ түмүгэр УПС, УЖКХ уонна КУБ котельнайдарын көчөгөрдөрү үлэлиир мистэлэригэр суохтара быһаарыллан, тустаахтар мистэрэлэниэхтэрэ.

Сэттиннь ый 25 күнүгэр Хадаар олохтообо Л.М.Кондратьева кини дыэтигэр гр. В.Н.Давыдова күлүгээнни быһыылааммытын туһунан биллэриитэ кириэн, быһаарылла сылдыар.

Эмиэ ити күн Хайахсыт нэһилиэгэр гр. Федулов биригэ арыгылаабыт киһитин Дорофеевы атаахха быһаарынан анһан чэлчэки өрүттээх эт-хаан эчэйиитин онорон, эмсэбэлээччи үнсүбэтинэн, дыаала көбүтүллэрэ тохтоото.

Эмиэ ити күн ИДьО дьуһуурунай чааһыгар улуус дыаһалтатын дыэтигэр эстэр тэрил ууруллубутун туһунан телефонунан анонимнай биллэрини кириэн, дьэбэлэниэн бабарбыт А.М.Добордуурап, 1948 с.г., Чуралчы сэл. олохтообо эппиэккэ тардыллыаба.

Сэттиннь ый 26 күнүгэр гр. И.Е.Попов, 1984 с.г., Чуралчы сэл. олохтообо, "Арчы" УөҮК үөрэнээччитэ уонна Чуралчы орто оскуолатыгар үөрэнэр В.Е.Попов, 1985 с.г., массыынаба кириэн биэрэн араас өрүттээх эт-хаан эчэйиитин ыллылар.

Милиция үлэһиттэрин сокуоннай ирдэбиллэригэр утарылаһыны онорон В.Н.Лыткин, 1960 с.г., Хатылы олохтообо, учуутал, Ю.С.Дмитриев, 1961 с.г., Дьокуускайга олорор, К.К.Колесов, 1967 с.г., культура управлениетын начальнига, Р.Е.Макаров, 1960 с.г., "Арчы" УөҮК директора, П.П.Старостин, 1976 с.г., тыа хаһаайыстыбатын управлениетын үлэһитэ, Э.Е.Шестаков, 1976 с.г., Чуралчы, УПО электригэ, мистэрэлэнилэр.

Кыра күлүгээннистибэни онорон Д.Н.Андреев, 1960 с.г., Хатылы, үлэтэ суох, М.П.Соловьев 1958 с.г., Чуралчы, үлэтэ суох, М.Г.Дохучаев, 1970 с.г., Чуралчы, ХДСУ көчөгөрдөрү, Т.В.Иванов 1958 с.г., үлэтэ суох, К.К.Попов 1967 с.г., Чуралчытаабы ПО тракториһа, мистэрэбэ тардылыннылар.

"Вихрь-антитеррор" операция түмүгүнэн бу нэдиэлэ устата 38 киһи паспортнай-регистрационнай режими кэһэн мистэрэлэнилэр, булт саатын илдьэ сылдыбы бэрээдэгин кэһи иһин 38 саабылдьанна. Арыгы испит туруктаах общественнай мистэрэбэ сылдыан 37 киһи ыстарааптанна.

ИДьО штаба.

ЭДЭР ЫЧЧАТ СПИД-Ы УОННА НАРКОМАНИЯНЫ УТАРЫ

Сотурутаабыта П.М.Решетников аатынан Чуралчытаабы народнай театр дыэтигэр "2000 сылга — 2000 үтүө дыааланы!" хамсааһынга олохторун "Эдэр ыччат СПИД-ы уонна наркоманияны утары" дьин үтүө санааланы акцията буолан ааста. Бу культура уонна искусство колледжын выпускнига Александр Прокопьев дипломнай үлэтэ, Тэрийээччилэринэн культура уонна ыччат управлениелара, народнай театр, "Знание" общество улуустаабы тэрилтэтэ, киһи балыһа профилактика кабинетэ, Телой ыччаттара буоллулар.

Күнүс 3 чаастан ытыллыбыт "Чизскин эдэргиттэн харыстаа!" дьин дискуссия Өксөкүлээх Өлөксөй "Өй уонна сүрэх мөккүөрэ" дьин айымньытынан инсценировкаттан сааламмыта. Салгыы наркотигынан дыарыктанар ыччаттар дыаһаларын сырдаттар, өйдөтөр, үөрэтэр суолталаах видеосюжет көрдөрүлүннэ. Онтон киһи балыһа дерматосенеролог враһа М.П.Монастырева улууска венерологическай ыарыһалар туруктарын туһунан иһитиннэриини онордо. Мааска көнүө кэспэтингэ кыһалыаах бэйэтин дыаһатын кэспэтинэ мустубут эдэр дьону сонурбатта, болломтотун тарта. Кутталлаах дыаһылка албаска түбэспит ыччакка субэни биэрингэ, СПИД-ы, наркоманияны утары охсуһууга ханньк суоллары тобулан үлэлэниэххэ себүгэр Хадаар, Хоттобо, Чакыр, Хайахсыт ыччаттара, Д.П.Коркин аатынан спортивнай интернат-оскуола, улуустаабы гимназия, Чуралчы орто оскуолатын үрдүк кылааһын үөрэнээччилэрэ, техническай колледж студенттара көхтөөхтүк кытыннылар. Дискуссия хаамыытыгар "Сааһах" Мугудайдаабы реабилитационнай киһи нарколога Е.Д.Захаров, Хатылытаабы чөл олобу таргатар түмсүү салайааччыта И.И.Харлампьев, нуруот педагогикатын ассоциациятыттан "Биһик" теле-бизини авторэ, редакторэ В.Д.Пинигина, улуустаабы үөрэх управлениетыттан С.В.Башарина ыччаттарга дьини ис хоһоонноох субэлэри биэрди-лэр, баба санааларын эгиттэр. Дискуссия улуус ыччаттарыгар куһаҥан дыаһалктартан сэрэхтээх буолууга ытырыы ылыныынан түмүктэннэ.

Киһэтэтин үтүө санааланы акциятын программатын иһинэн ытыллыбыт концерка олохтоох ыччаттар, культура үлэһиттэрэ кытыннылар. Улуустаабы ыччат управлениетын начальнига А.А.Захаров, клубнай үлэбэ методист Галина Макарова, "Знание" общество тэрилтэтэ улууска бара турар ыччат ыйынан бары нэһиликтэр чөл олобу бөөрөгөтүүгэ туһайылар үтүс маассабай-агитационнай дыаһалларын ытытыга ыччаттар баһылыр-көһүлүүр оруолу ылан көхтөөхтүк кытталларыгар көбүлэтиллэр. Салгыы ыччаттарга аналаах дискотека тэрилиннэ. Үтүө санааланы акциятыттан кирибит үл профилактика кабинеттэргэр бириллэрин туһунан иһитиннэрдилэр.

Культура уонна искусство колледжын студена Александр Прокопьев дипломнай үлэтэ үчүээйинэн сыаналанна.

М.ГЕРАСИМОВА,
"Знание" общество
улуустаабы тэрилтэтин
председателэ.

ЭДЭРДЭЛИИБИТ!

Күндү аҕабытын, эһэбитин, күтүөлүтүн, Чыаплара бөһүөлэгин олохтообун СЕРГУЧЕВ Николай Никитичи 70 сааскын туолбуккунан ис сүрэхтэн итиитик, истинник эбэрдэлиибит!

Биһизкэ ахсаабат кыһамньын, көмөн иһин махтанабыт. Кырдыар кыһалбатын билбэккэ, барыбытын үөрдэн доруобайдык, уһун үйэлэри, дьоллоохтук олорорго баҕарабыт.

Кыргыттарын, күтүөтүн, сиэннэрин, аймактарын.

xxx

Күндү амаар сааһаах эдэрийбитин, ийэбитин, эбэбитин САЗОНОВА Мария Ийиничинэ 60 сааскын туолар үөрүүлээх күнүгүнэн эбэрдэлиибит!

Эйиэхэ өссө да сиэннэрин, оболорун туустарыгар күүс-көмө, суба-ама буола сылдыаргар, уһун үйэни, дьолун доруобуйаны, дьоллоох-соргулаах олобу баҕарабыт.

Оболорун, кийииттэрин, сиэннэрин, Кожуровтар, Новгородовтар, Монастыревтар дьинэ кэргэттэрэ.

xxx

Улуустары гимназия-завууун, күндү Акулина Петровна ФЕДОРОВАНЫ олобун орто омурданынан-үйэ аҕардаах үбүлүөйгүнэн итиитик, истинник эбэрдэлиибит!

Эйиэхэ саха алмааһын курдук кытаанах доруобуйаны, үлэбэр дьолун ситиһиһилэри, дьинэ кэргэтингэр дьолу-соргуну баҕарабыт.

Дьячковскайдар, Тимофеевтар, Верв Сироватская.

xxx

Күндүтүк саныыр кыһымын, балтыбытын, эдэрийбитин, Диринг орто агро-оскуолатын умууталын КАПИТОНОВА Елена Петровнаны 55 сааскын туолбуг кэрэ-бэлэ күнүгүнэн ис сүрэхтэн изэйэн туран итиитик, истинник эбэрдэлиибит!

Үрдүк үөрэх кыһатын бүтэриэххиттэн төрөөбүт улуускар үөрэх сайдыытыгар, эдэр ыччаты үөрэтиигэ-иитиигэ сыраллаахтык үлэһэтиг, нэһилиэк историктын үөрэтиигэ ылсан айымньылаахтык үлэһиригин биһиринибит, биһиги туспутугар ахсаабат кыһамньыгыттан, амаар субэһиттэн астынабыт.

Эйиэхэ, баар-суох тутуах киһибиһигэр, бөрүөт сыппаабатын, иннэг мөлтөөбүтүн, ылсыбыт дыаһалт таһаарылаах буолан санаабыт санаан, бабарбыт баҕан олоххо кириэн истин дьин алгыһыт. Мэлдьи үөрэ-көтө сырыт, уһун дьоллоох олобу, сир үрдүгэр баар бары үтүөнү, кэрэни баҕарабыт.

Диринтэн, Амнаттан, Дьокуускайтан ийэн, эдэрийдэрин, балтыларын, бырааттарын, күтүөтүн, сиэннэрин.

xxx

Күндү убайытын, Мындагаабы бөһүөлэгин олохтообун Эмилей Павлович ДЬЯЧКОВСКАЙЫ 55 сааскын тоһтончу туолбуг үөрүүлээх күнүгүнэн итиитик, истинник эбэрдэлиибит!

Эйиэхэ кытаанах доруобуйаны, үлэбэр дьолун ситиһиһилэри, уһун дьоллоох олобу, өссө да билиһиниг курдук үлэһи-хамсыы, үтүө субэһит буола сылдыаргар баҕарабыт.

Хайахсыттан Филипповтар, Чуралчыттан, Аллараа Бэстээхтэн Дьячковскайдар, Төһүлүттэн Стручковтар.

xxx

Талталлаах күн-күбэй ийэбитин, эбэбитин, Чуралчы сэллиннэтин олохтообун Ирина Ийинична СЕДАЛИЩЕВАНЫ 50 сааскын туолар кэрэ-бэлэ үбүлүөйгүнэн истинник эбэрдэлиибит!

Амаар майгылаах, өрүүтүн үтүөбэ дьулуһар күөстээх санаалаах күндү киһибиһигэр ис сүрэхтэн кыһаллан биһигини, оболорун, дьон онортообуһкар махталбыт мугура суох. Эйиэхэ баҕарабыт чэгиэн-чэбдик доруобуйаны, элэнигэ буолууну, дьолу-соргуну. Өссө да өр сылларга саас-саһа баттаабакка, ыйрыга ылларбакка, чугас дьолун итин талталларыгар, дьин убаастабылларыгар, ахсаабат кыһамньыларыгар утуттанан уһун үйэлэн дьин алгыһыт.

Кыргыттарын, күтүөтүн, сиэннэрин.

xxx

Истинник саныыр күндү саҕасытын Ирина Ийинична СЕДАЛИЩЕВАНЫ үйэ аҕардаах үбүлүөйгүнэн эбэрдэлиибит!

Эйиэхэ чэгиэн-чэбдик доруобуйаны, кырдыары-ылдыары билимээккэ өссө да барыбытыгар ыйбул-тирэх буоларгар, дьолу-соргуну кытары үөрэ-көтө сылдыаргар баҕарабыт. Биһизкэ үтүө сыһыанын, сылаас талталын, убаастаах кыһамньын иһин мугура суох махтанабыт.

Хоютановтар, Черноградскайдар, Ивановтар, Барбасытовтар, Собакиннар.

xxx

Күндү, талталлаах саҕасытын, ийэбит курдук саныыр кэрэ киһибиһин Ирина Ийинична СЕДАЛИЩЕВАНЫ үйэ аҕардаах үбүлүөйгүнэн ис сүрэхтэн изэйэн туран истинник эбэрдэлиибит!

Эйиэхэ күн сиригэр үтүс-элбэх үөрүүлээх күннэри, кырдыары билбэт уһун олобу, чэгиэн доруобуйаны, сүлүбүн үрдүгэр сүүрэ сылдыан сүүс сааскын аһара дайбаан оболорун, сиэннэрин, чугас дьонун үөрдэ сырыт дьин үтүө баҕабытын тэриэбит.

Тааттаттан Могтуевтар.

Михаил Спиридонович Иванов аатыгар этиллэр итинник хобдох кэпсэтинин тыа да сирдэригэр, куорат да киинигэр үгүстүк истибитим. Ардыгар тус бэйэм даҕаны наһаалыыр быһыылаах дьин өйдөбүлгэ киһиэн ылааччыбын.

Ол наһаалыыр Багдарыын Сүлбэни, дьин иһигэр кириэххэ, утары көрсөн олорон кэпсэтиэх-тээбэр дьөрү дорооболоһон да даспыт ахсааннаах. Улахан бартыбыл тутуурдаах, көнөтүк, уолуһуйбатахтык хонучу туттан, дьалкылдьыччы собуһ хааман

“БАППАТ БАГДАРЫЫН СҮЛБЭ”

иһэрин көрүстэххэ, киһи миининнэгэ сүр баттатар курдук буолан хаалааччы. Бука илии тутуһан, дорообо биэрэн кэпсэтистэххэ, киһи иһигэр киллэрэр кэпсээннээх, онуоха сөптөөх сонун номохтоох киһи буолара дуу... билбит суох.

Топонимикаҕа дьарыктанарын тыллаах барыта хайгыыр, хайдыһы суохха дылы. Оттон, эпитим курдук, араас ханыаттарга таһаартарар ыстатыйаларыгар сирээччи, сэмэлээччи үгүс, наар үөхсүүнэн дьарыктанар, коммунисты идеяны баһаарыдар, үөбэр дьин сыанабылга кирибит автор. Дөксө чүөр мутук көһүннэбинэ ыйаан да кэбиһэр сөптөөбүн (эки сүрүктүн!) туһунан этиллэр бааларын бары да истэ сырыттаһыт. Хата, ол айы Багдарыын Сүлбэ кыһаммат курдук, дьэ эбии көөнһөн, араас кизэн хабааттылаах ыстатыйалары суруйталаабыта эрэ баар буолар.

Били, сымайааччы киһи өлбүт киһи туһуһулаах дьикээк дылы, Василий Яковлевтан — Далантан “Багдарыын Сүлбэ наһаалыыр курдук ээ, эн, биир өлүүн үлэстибит

киһи, тылгын тизэрдэн көннөрөр курдук сүбэлиир суолга кирибэккэни?” — дьин ыйыппыттаахпын. Онуоха Далан: “Туруору кирибээхтир, ити гынан хаан даҕаны сымайанан суруйбат, кырдыгынан сирэйгэ суруйар, ону үөхсэр дьин ааттыыллар,” — дьин хоруйдаабыта. Ону мин туох дьин баһан мөккүһэ туруохтунуй, биир дьоннор, дьин сыана биэрэн испэр санаабыттаабым. Ити сымайалааһын буолбатах, кыларыйан турар кырдыктаах кэпсэтии этэ.

Быйыл сайын куорака кириэ сылдьан Багдарыын Сүлбэ “Сомоһолоһуу туһунан” дьин ааттаах, үс киһи илии тутуһуу үрүһүйдээх бэрт ис кирибэк кинигэҕэ катиллэ түстүм. Кэтэмэҕэйдээбитим, атыыластым (миэхэ ким бэлэктиэн кэтэһимий). Иллэн ороннор быһыытынан набылчычы биир да ыстатыйаны көтүппэккэ бүтүннүтүн аахтым. Онтукан барыта даҕаны урут аабыталаабыт били, наһаалыыр дьин сыанабылга кириэр ыстатыйаларым, ханан даҕаны уларытыллыбакка киллэриллибитэр. Барыта 7-8 сыллааҕыта сурул-

лубуттар. Билигин туох барыта үрүдүйбүтүн, онгоһуллубутун ханна өйдөөтөххө били, Далан элбигини “туруору кирибээхтир”, туру санаабытын этэн тэйэр эбит. Эл этиллибитэ барыта үөхсүү буолбатах быһыылаах. Этэр-өйдөтөр тылыгар эрэмнэлээх да буолан, иккистээн дөксө кинигэ онорон таһааттардаҕа. Ыстатыйалар саамай үөрэтэр сүннүлэрэ суверенитеты көмүскээһин, биригэ сомоболоһон түмсэргэ Саха кимтэн да атабастанан турбакка сэнэм-мэккэ инники дьикэ дьулуһан иһитигэр ыгырар ис хоһоонноох эбит дьин биир бэйэм бигэтик өйдөөтүм. Оһон, күндү аабааччылар, Багдарыын Сүлбэ бу кинигэтин булан аабын, атын өйдөбүлү ылааххыт. Михаил Спиридонович топонимиканан эрэ дьарыктамакка политика да болпурдуһугар сөпкө дьарыктанарын, онно халлаанабаакка туруулаһарын өйдөөххүт.

ПРОКОПИЙ ФЛЕГОНТОВ,
тыыл, үлэ ветерана,
СР культуратын туйгуна.

БИЛИННИ КЭМ ӨКСӨКҮЛЭЭХ ӨЛӨКСӨЙӨ

Оо, кэрэ киһи,
Дьиктилээх үлэн
Кэскилин иһин
Масталбын ыл Эн.

(Саха народнай поэта
Күннүк Уурастыырап “Багдарыын Сүлбэ” хоһоонунтан).

Кырдык да, хаан этэй—аан бастаан сир аапты ыраас лискэ долгуйа суруйбута? Оо, ыраалпыт да эбит миную 40-тан тахса сыл ааһа охсубут. 40-тан тахса сыл буолбут М.С.Иванов-Багдарыын Сүлбэ Саха сириг бүтүннүтүн кэрийэн, ону таһынан Саха сирия тас өттүгэр олорор сахаларга кытта сылдьан бэрт элбэх сэркээн сөһөн кырдыаҕастардыын кэпсэппитэ, кинилэр кэрэ кэпсээннэрин сөһөннэрин сурунун ылбыта. Дьэ, бу Саха сириг илинэн-таһынан, сир сиксигинэн сырыылара барыта—тустаах үлэтин таһынан, барыта—бэйэтин суотугар. Сылдымбытын былаһын тухары ат маһыа көрдөөбөтөх көнө киһи.

Михаил Спиридонович ити сырылларын түмүгэ үгүс ахсааннаах ыстатыйа буолан хаһыаттарга, сурунаалларга тиһигин быспакка, күн уотун утаһын курдук субуллан тахсан иһэр. Киин уснаахас улууус хаһыаттарын аахтара, мэкитиһигэр күн даһы хайаан да туохха эрэ сыһаннаах, общественнай олох араас өрүттэригэр аһаммат сырдатар-чинчийэр ыстатыйалара устар уу сүүрүгүнүү быһастала суох сукуппа тураллар.

Тустаах үлэтин быһыыгар дьүккүөрдээхтик үлэлээн топонимика, топонимнар (сирдэр ааттара), атропонимнар (дьон аата) тустарынан баллайар баһаам ыстатыйалары, тобус кинигэни бэчээттэттэ, маһы таһынан телевидениенэн, радионан кэпсир-илсир, өссө эбинитин үрдүк үөрэх кыһатыгар СГУ-га тополи-

микаҕа лекция ааһар. Багдарыын Сүлбэ оһонноттор сөһөннэрин хойуутук туттубут кэпси сылдьар кэрэ кэпсээннээх 400 тыһыынчаттан тахса ахсааннаах картотекаһыттан ыһан, ырытыллан ыһыллан тахсыбыт тобус кинигэтин аабааччыларга биир да туочуканы көтүппэккэ кичэйэн аабаллар. Ол курдук киһи кинигэлэрэ кууһулаахтар, киһини умсугутар, көбүтэр, киһи санаатын уһугуннарар-сэргэхситэр суруйуулар. Дьэ, даҕаны саха народнай поэта Бүөтүр Тобуруокал 20-чэ сыллааҕыта “Утуйбатах икки түүнүм” дьин ааттаах ыстатыйа бэчээттэтиэ дуо! Онно суруйбут маһык дьин: “Мин иһи түүн утуйбатым. Ол тухары Багдарыын Сүлбэ “Мэҕэ ааттар” дьин кыра собуһ эрэри бэрт дьуһунаах кинигэтин ааһан, толкуйдаан таһыстым. Оттон киһи хас түүн утуйбата буолуой?! Мин, кырдык, икки түүн утуйбатым”. Ити улахан киһи өссө аан бастагы кинигэ суруллубутун кэннэ бэчээттэппит сыанабыла.

Иккис кинигэ—“Дойду сурахтаах, алаас ааттаах” кыһыраан тахсыбытыгар историческая наука кандидата Н.Д.Архипов суруйан турар: “Бу сөбүмэр үлэни баччаанга дьирэ соротох киһи онорбута сөхтөрөр. М.С.Иванов 1979, 1982 сылларга таһаарыт икки кинигэ 20-тэн тахса бэчээтинэй лиистээх. Бу академическэй тэрлэтэ үлэлиир старшай научнай сотрудник 5 сылга бэчээттэтиэхтээх үлэтин куоһарар”. Наука үлэһитин үрдүктэн-үрдүк сыанабыла итинник.

Аһы кыра оһолор саналарын хомуйан түөрт астык кинигэни таһаартарда. Икки “Атаһ туппайдар”, “Оһо саната”, “Чугдаарар чуорааннар”—киһи үөрэр, аһына ааһар кинигэлэрэ. Кыра оһолор саналарын хомуйан кинигэ онортообу-

та—бу бэйэтэ биир тупса кэрэхсэбиллээх үлэ. Оһо санатын хомуйууга аан бастагынан аһы астыт киһи.

Эһиз биир бастагынан араас сылларга репрессия долгунугар түбэһэн ыар дьылбаламмыт саха дьонун туһунан элбэх киһиттэн хомуйан, архив матырыяалларын хасыһан “Олох долгуна”, “Нөрүөн-нөрүгү буолуохтун” дьин икки кинигэни таһаартарда. Аһы үһүс—“Аһпат-арахпат сырыан баас” дьин ааттаах 10 бэчээтинэй лиистээх кинигэ издательствоһа на-борга кириэн сытар. Бу кинигэ тахсара, үбүлэнэр кыһа суобуттан, тардыллар туруктаах. Оһолон аһыт олохтук хара мэһин сырдатар бу кинигэ тахсарыгар үбүһэн көмөлөһөр тэрлэтэ көстүө дуо?

Багдарыын Сүлбэни Сталин оччотообу хааннаах репрессиятын ыар тыһына, хаардаах хаһыга күөһэйэр күнүгэр, эдэр-эһиник сааһыгар хаарыһан, умнулубат бэлиэтин сүрэх баһа онорон, оһолор оһот чэри, аһан-араһан биэрбэт ыар санааны хаалларан турар. Киһи олох кырыһтаах-кырыктаах өттүн кэпсэнтэн, сөһөнтэн буолбакка, илэ бэйэтинэн, эт муһунан тыһыан, этинэн-хаанынан билбитэ. Билбитэ—хаан аймаҕа буруйа суох буруйданан ытыллыбытын, билбитэ—10 саастаах уол төгүрүк тулайах хаалбыт сорун, билбитэ—эдэр саас кэрэ кэһин хара балыырга балыйтаран хаайыыга аһары алдьархайын, билбитэ—сордоох сорун, эрэйдээх эрэһин.

Ол эрэн киһи киһилээбэ сиик буолан симэлийбэккэ, олох иһин охсунан сирдээби оһолор анаһын булбутта. Эдэр киһи санаатын түһэрбэккэ, үөрэбин салбаан үлэһит буолуута эһиз үгүс хоһобур. Төрөөбүт норуотун туһугар кыһаллан, саха оһук инникигэ ыраас-

сырдык буоллун дьин, өйдөһүөбүт, сомоболоһуобун дьин, харахлытын аһары, сэрэтэри, “Сомоһолоһуу туһунан” чабылхай кинигэни таһаартарыта. Ол кинигэни бука дьин булан аагарытыгар ыһырабын. Чахчы астык, дьуһуннаах кинигэ. Баар албастары аһаастык, баарынан суруйуу.

Оһоннор үлэлээбитин, суруйбутун тухары биир да научнай үлэ, суруйуу сахалыы суруллубат кэмигэр халбаһаабаакка, наар төрөөбүт, тыһынан суруйан, үлэлээн, саха научнай тыһын сайдыытыгар улахан дьуһуннаах кылааты киллэрбит киһи буолар” (Саха сирэ, 23.10.1996). Эһиз биир бастагынан төрөөбүт тыһын өрө туһут, бэйэтин суолун хаалларыт эбит сахалыы сурукка-бичиккэ. Саха тыһаах айхаллыбыт эрэ бу маһы.

Михаил Спиридонович, 1945 сылтан билиннэ дьирэ эдэр ыңчаты сырдыкка-кэрэҕэ үгүйэр учуутал, үйэ аһарыттан ордук кэмнэ кэлэр кэскили иһтэр кыһага илиһтин араарбакка үлэһин-хамсыы сылдьар. Учууталлар учууталларын үгүс сыллаах үгүс үлэтэ “Саха АССР оһкулаларын үгүлээх учуутала” аатынан бэлиэтэммитэ.

Багдарыын Сүлбэ-саха бастагы топонимика. Ааттары үөрэтэр ономастика дьин науканы саха тыһын үөрэтэр, наукаһыгар аан бастаан саһалаабыта уонна киһи салааларын топонимиканы, атропонимиканы Саха оһиргэр төрүттээбитэ. 400 тыһыынчаттан тахса картоткалаах картотекаһын дьүккүөрдээхтик үлэлээн онордо. Бу сөбүмэр үлэтэ—саха норуотун национальнай баһыа, ону аһан, кэлэр өттүгэр сыаналаах кылаат быһыытынан Аан дойдуга сыаналаннаҕа дьин мин бигэтик эрэнэбин. Маһык сүдү киһибит үгүс, сыралаах үлэтин түмүктүүрүгэр, санаабыт санаатын ситэригэр кыакта бириэбин. Онно-маһа сүүрэн үп көрдөөн күнүндьыһын халтай ыһтарбакка,

Аһааннаах аактын Ааттарга буоллун! Кэлэр да кэмнэ Дьоллоохтук оһор, Туолуохтаах мэһэ Бааһын толор! Народнай поэт эһит тыла иһчилээх, санарбыт санаата аһыстаах буоллун. Дом!

Валерий ВАСИЛЬЕВ—
Мутуһхай Бороһ.